

novité, světlé, lysé, s drobnou skulpturou vráseček; semena lysá, tmavě hnědá. — VI—IX. Tf.

$2n = 44, 50$ (extra fines)

Původní v jz. části Pyrenejského poloostrova a v sz. Africe. Pěstována jako okrasná letnička na zahradách, ale i v sadech v květinových záhonech. Daří se v hlinitopísčité půdě, na slunných stanovištích, vyžaduje však zavlažování. Klíčivost semen až 4 roky. Pěstuje se hlavně v teplejších územích od planárního do suprakolinního stupně. Občas přechodně zplaňuje.

Význam: Dekorativní letnička, řezané květy vydrží ve vodě až 8 dní. Pěstují se rostliny s květy purpurovými, růžovými a bílými. Z kultivarů se pěstuje cv. *Grandiflora* s velkými květy a raně kvetoucí cv. *Grandiflora Praecox* s nižším vzrůstem kolem 60 cm. Příležitostně může sloužit

i jako medonosná rostlina. Semena obsahují okolo 15 % oleje.

Poznámka: Zcela ojediněle je v zahradách a parcích jako okrasná trvalka pěstována *Kitabelia vitifolia* WILLD. — proskurnice révolistá. Jsou to trsnaté, žláznaté chlupaté byliny, 100–160 cm vys., s 2–3květými úžlabními vrcholičnatými květenstvími, s 6–10 listky kalíšku delšími než kalich, s 25–30 mm dl., bílými korunními lístky a poltivými kulovitými plody z 40–50 plůdků. Daří se v teplejších polohách a na vlhké půdě, roste dobře v travnatých porostech, a to jak na slunných, tak i v polostinných místech. Je původem z Jugoslávie (cf. např. MICEVSKI et MATEVSKI God. Zborn. Univ. Skopje 39–40: 209–213, 1989), pěstování však bylo zaznamenáno k severu až po 60° s. š. Může sloužit i jako medonosná rostlina pro dostatek nektaru a pylu (cf. VASÁK Včelář 35: 185, 1961). Dříve byla i pokusně pěstována jako vláknodárná rostlina, např. ve výzkumné stanici v Šumperku-Temenici od konce 50. let, kde však pro nízký obsah vlákna byly pokusy po několika letech ukončeny (cf. BREJCHA et VASÁK Acta Horti Bot. Prag. 1963: 3–12, 1964). Semena obsahují až 19 % oleje.

Trib. 2. *Malveae* A. ST-HIL.

Kalíšek přítomen nebo chybí; tyčinková trubka až na vrchol s prašníky; plodolistů od jednoho až po mnoho, v jedné rovině v kruhu kolem karpoforu; plůdky jedno- i více semenné tvoří poltivý plod.

Poznámka: Trib. *Malveae* zahrnuje značně morfologicky i vývojově rozličné rody, takže jej lze dále členit na subtrib. *Abutilinae* (*Abutilon*), *Malvinae* (*Lavatera*, *Alcea*, *Althaea*, *Bismalva*, *Malva*) a *Sidinae* (*Lawrenzia*, *Sida*, *Anoda*).

2. *Abutilon* MILL. — mračňák

Abutilon MILLER Gard. Dict., ed. 4, sine p., 1754. — Syn.: *Herissantia* MED. Philos. Bot. 1: 90, 1789. — *Sida* sect. *Abutilon* (MILL.) DC. Prodr. Syst. Natur. 1: 467, 1824.

Lit.: MEYER K. (1938): Die Sammet-Malve (*Abutilon avicennae* Gaertn.). Natur u. Volk 68: 273–276. — BREJCHA L. et VASÁK V. (1964): Aussichtsvolle Pflanzen für Fasergewinnung oder komplexe Verwertung. I. Acta Horti Bot. Prag. 1963: 3–12. — BOLMAN J. (1966): *Abutilon theophrasti* Med. Natura 63: 111–113 et 138–140. — HEJNÝ S., JEHLÍK V. et al. (1973): Karanténní plevele Československa. Stud. ČSAV 1973/8: 1–156. — HUSAIN S. A. et BAQUAR R. (1974): Biosystematic studies in the genus *Abutilon* from Pakistan: I. Taxonomy. Phytion, Horn, 15: 219–234. — Anonymus (1975): *Abutilon theophrasti*. Bot. Soc. Brit. Isles News 11: 8–9. — SPENCER N. R. (1984): Velvetleaf, *Abutilon theophrasti* (Malvaceae), history and economic impact in the United States. Econ. Bot. 38: 407–416. — KRONESTEDT E. C., ROBARDS A. W., STARK M. et OLESEN P. (1986): Development of trichomes in the *Abutilon* nectary gland. Nord. J. Bot. 6: 627–639.

Byliny (v tropech též keře), většinou hustě pokryté jednoduchými svazčitými nebo hvězdovitými chlupy. Květy bez kalíšku i bez listenců; korunní lístky většinou žluté. Poltivé plody z 5 až mnoha plodolistů; plůdky nahoře zaoblené nebo zobánkaté, jednopouzdré, v každém pouzdře se 2–9 semeny nad sebou. — Asi 150 druhů, převážně v tropech a subtropích, mnohé jako plevele, některé jako zahradní rostliny. — Protandr. Entomogam. Alogam. Hemerochor.

1. *Abutilon theophrasti* MED. — mračňák Theophrastův

Tab. 63/1

Abutilon theophrasti MEDICUS Malvenfam. 28, 1787. — Syn.: *Sida abutilon* L. Sp. Pl. 685, 1753. — *Abutilon avicennae* GAERTN. Fruct. Sem. Pl. 2: 251, tab. 135, 1791. — *Sida tiliaefolia* FISCHER ex DC. Prodr. Syst. Natur. 1: 470, 1824.

Exsikáty: Extra fines: Fl. Graeca Exs., no 275. — Fl. Hung. Exs., no 344. — SINTENIS Iter Transcasp.-Pers., no 1349.

Jednoleté byliny, sametově oděné. Kořen hlavní kulový, postranní tenké. Lodyha přímá, jednoduchá nebo v hor. části krátce větvená, 20–180 cm vys., hustě krátce chlupatá měkkými

jednoduchými chlupy v hojně míře žláznatými. Listy dlouze řapíkaté, s čepelí až 15 cm dl., hluboce srdčité, s dlouze protaženou špičkou, drobně oddáleně zubaté, oboustranně krátce hustě svazčité chlupaté. Květy v paždí listů v jednoduchých vrcholičnatých květenstvích; květní stopky hustě chlupaté se zřetelným perikladiem. Kalíšek chybí; kalich sotva do poloviny srostlý, s lístky široce kopinatými až široce eliptickými, špičatými, hustě chlupatými; korunní lístky obvejčité, nahoře mělce vykrojené, 6–15 mm dl., žluté; tyčinková trubka krátká, lysá. Poltivé plody z 9–15 plůdků, až 2× delší než kalich, skoro tak vysoké jak široké,

20–25 mm v průměru, hustě krátce chlupaté; plůdky nahoře na vnějším konci s dvěma zobánky, za zralosti směřujícími do stran, černohnědé. Semena ledvinovitá, ca 3 mm vys., 3,5 mm dl., s roztr. krátkými jednoduchými chlupy, černohnědá. VII–VIII. Tf.

2n = 42 (ČR: 11. Stř. Pol.)

Variabilita: U nás pouze ve var. *cordatum* BERL. s listy srdčitými, plody černohnědými. Zavlečen by však mohl být i jiný taxon.

Ekologie a cenologie: V ČR většinou přechodně na rumišťích, nádražích, v přístavech a na překladištích, dvorech prádelen bavlny a závodů na zpracování olejnin, kolem zemědělských objektů, v zahrádkách, na kompostech, ojediněle jako plevel v okopaninách či obilovinách. Trvalejší výskyt s normálně klíčovými semeny byl zjištěn v teplém středním Polabí. Charakteristický druh labské cesty adventivů. Rostlina je náročná na vyšší teplotu ve vegetačním období, především však na vlhkost v půdě.

Rozšíření v ČR: Kromě botanických zahrad byl ojediněle pěstován jako léčivka, popř. okrasná rostlina a občas v teplejších oblastech přechodně zplaněl. Větší přísun diaspor na naše území nastal v posledních desetiletích, jednak s bavlnou (odpad bývá kompostován), jednak se severoamerickými sójovými boby (odpad bývá zkrmován dobyt看em a drůbeží). Pravidelnější výskyty především v Polabí a v okolí Prahy a Brna (max.: Malý Budíkov u Humpolce, ca 470 m). — Mapy: JEHLÍK in HEJNÝ, JEHLÍK et al. 1973: map. 1; SLAVÍK FKS 1990: 147.

T: 4b. Lab. střed. (Bystrany, asi před r. 1945; Střekov 1961, 1968), 5a. Dol. Poohří (Lovosice, 1968; Doksany, 1969).

3. *Lavatera* L. — slézovec

Lavatera LINNAEUS Sp. Pl. 690, 1753. — Syn.: *Althaea* L. emend. BORBÁS Magy. Bot. Lap. 2: 302, 1903 p. p.

Lit.: BORBÁS V. (1895): A szőlőleveles *Lavatera* kertí virágnak. Kertészeti, nomenklaturai és florisztikai példa. Kert. 1: 645–649. — BORBÁS V. (1903): *Lavatera* ab *Althaea* generice non differt. Magy. Bot. Lap. 2: 302. — AUGUSTIN B. et SCHWEITZER J. (1913): Az *Althaea officinalis* és a *Lavatera thuringiaca* levele közti különbségről. Bot. Közl. 12: 226–231. — Anonymus (1928): Lavaterka — *Lavatera trimestris*. Zahrada 23: 55. — ALGIZIN V. S. (1939): *Lavatera thuringiaca* L. kak voloknistoe syre. Sov. Bot. 1939/3: 82–90. — FERNANDES R. (1968): Contribuições para o conhecimento do género *Lavatera* L., 1. Notas sobre algumas espécies. Collect. Bot. 7: 393–447.

Jednoleté až vytrvalé byliny (ve Středozeví též keře), většinou s hustými hvězdovitými chlupy. Lodyhy přímé, při bázi většinou dřevnatějící. Listy střídavé, řapíkaté, dlanitolaločné, palistnaté. Květy stopkaté, v úžlabí hor. listů jednotlivé nebo po několika, na konci lodyhy v hroznovitém květenství. Lístky kalíšku 3, ± do poloviny srostlé; kalich ± do poloviny srostlý; korunní lístky k bázi klínovitě zúžené, růžové či purpurové, vz. žluté, někdy ztrátou barviva bílé; čnělky dole srostlé v stylopodium. Poltivé plody, rozpadající se při dozrávání v 6–25 (–40) jednosemenných plůdků; stylopodium kuželovité nebo ploché se zvýšeným okrajem; plůdky ledvinovité, lysé. — Asi 20 druhů, zvláště ve Středozeví. — Protandr. Entomogam. Alogam.

Tab. 62: 1 *Malope trifida*. — 2 *Malva verticillata* var. *verticillata*, 2a — list, 2b — část listu. — 3 *M. verticillata* var. *crispa*, list, 3a — část listu.

7d. Bělohor. tab. (Praha-Bílá Hora), 10a. Jenšt. tab. (Čakovice, 1971), 10b. Praž. kotl. (Praha-Žižkov, 1945; Praha-Bubeneč, 1969), 11b. Poděb. Pol. (Kovanice, 1989; Velké Zboží, 1989; Velký Osek, 1970, 1972, 1989, 1990; Veltruby, 1967, 1970, 1972; Kolín-Zálabí, 1970, 1990; Starý Kolín, 1988), 15c. Pard. Pol. (Pardubice, 1972), 16. Znoj.-brn. pah. (Brno, 1894, 1939; Znojmo, 1971), 21b. Hornomor. úv. (Olomouc, 1940). — M: 45a. Loveč. střed. (Březiny, 1964), 46b. Kaň. Labe (Děčín-Nové Loubí, 1968), 55b. Stř. Pojiz. (Turnov, 1967; Přepeře, 1957), 56b. Jil. Podkrk. (Podhůří u Vrchlabí, 1926; Semily-Bořkov, 1964), 63f. Českotřeb. úv. (Česká Třebová-Parník, 1966), 65. Kutnoh. pah. (Kolín, 1968; Červené Pečky, 1988), 67. Českomor. vrch. (Malý Budíkov, 1953), 68. Mor. podh. Vysoč. (Adamov, před r. 1925).

Celkové rozšíření: Původní areál je kladen do prostoru mezi Přední Asií (podle některých autorů již od Itálie) a jv. Asií; nejpravděpodobnější se jeví Čína. Dnes je rostlina rozšířena kromě chladných oblastí téměř po celém světě; v teplejších částech Evropy, Asie a Severní Ameriky, v s. Africe a Austrálii místy zdomácnělá, jinde zplaňuje.

Význam: U nás zatím málo významný plevel, je však v seznamu karanténních plevelů, neboť zejména v subtropích a tropech je místy nebezpečným plevellem (např. na bavlníkových plantážích). Ve v. Asii (Čína, Japonsko, Korea) se pěstuje v několika kultivarech jako vláknodárná a léčivá rostlina, v j. oblastech SSSR jako vláknodárná, zčásti i používána pro výrobu papíru a oleje ze semen. V Německu pěstován již v 16. stol. U nás byl mračňák Theophrastův pokusně pěstován ve výzkumné stanici v Šumperku-Temenici od konce 50. let, začátkem 50. let na Hané. Vlákno lze použít pro výrobu hrubých obalových tkanin a motouzů. Semena obsahují 18–20 % oleje.

Poznámka: Většinou pod označením *Abutilon hybridum* hort. se u nás ve sklenicích i v domácnostech (přes léto i v zahradách) pěstují mnohotvární kříženci několika jihoamerických druhů s květy bílými nebo v různých odstínech červené, žluté, růžové či s květy žíhanými (cf. PILÁT Živa 45: 208, 1959).

Tab. 63: 1 *Abutilon theophrasti*, 1a — plod. — 2 *Hibiscus trionum*, 2a — plod.

288 *Lavatera*

